

РЕЦЕНЗІЇ

Іван ГАВРИЛЮК

*ROMUALD ROMAŃSKI. BERESTECZKO 1651. –
WARSZAWA, 1994.*

*WOJCIECH JACEK DŁUGOŁĘCKI. БАТОГ 1652. –
WARSZAWA, 1995.*

*WITOLD BIERNACKI. ŻÓLTE WODY-KORSUŃ 1648. -
WARSZAWA, 2004.*

*KACPER ŚLEDZIŃSKI. ZBARAŻ 1649. - WARSZAWA,
2005.*

Дана рецензія не може вважатися класичною, оскільки для аналізу було взято одразу чотири різні праці, хоч і об'єднані спільною тематикою та подібною структурою викладу. Ці фактори й підштовхнули нас до ідеї написання однієї рецензії для кількох книжок, що, маємо надію, дозволило представити більш ґрунтовний та логічний виклад задуманого.

Книжки «Жовті Води-Корсунь 1648 р.», «Збараж 1649 р.», «Берестечко 1651 р.» та «Батог 1652 р.», видані в 1990-х і 2000-х рр. варшавським видавництвом «Bellona», присвячені найбільшим битвам перших років козацької революції в Україні середини – другої половини XVII ст. Вони продовжують серію книжок, присвячених тим чи іншим збройним конфліктам від античності до сьогодення.

Для кращого розуміння матеріалу ми спробували розбити пропонований текст на кілька пунктів, кожен із яких відповідає певному важливому нюансу, характерному для всієї рецензованої літератури.

1. Чималим досягненням можна вважати саму появу даних книжок на полицях книжкових крамниць. У трьох з п'яти аналізованих битв польська коронна армія зазнала цілковитих поразок, фактично припинивши своє існування. Очевидно, що «добрий історик» має керуватися джерелами, а не емоціями, утім, болісні й трагічні сторінки власної історії, які доводиться розбирати й описувати, завжди становлять певну проблему навіть для професіонала. У контексті сказаного мусимо зауважити, що досі не видано книжку про Пилявецьку битву вересня 1648 р., хоча її джерельна база є доволі багатою. Натомість героїчна оборона Збараської фортеці протягом липня-серпня 1649 р. та перемога під Берестечком є одними зі славних сторінок в історії польської армії та польського воєнного мистецтва.

2. Півстоліття перебування Польщі в соціалістичному таборі, а отже, усунення дражливих сторінок минулого у відносинах між «братніми народами» на другий план, спричинилося до маргіналізації подібних досліджень. Праці, видані в міжвоєнній Польщі (Chrząszcz Izidor Edmund. *Żółte Wody*. - Jaworów, 1930; Frąs Ludwik. *Obrońca Zbaraża w 1649*. - Kraków, 1932; Kubala Ludwik. *Bitwa pod Beresteczkiem*. - Warszawa, 1925), вже не відповідають новітнім вимогам. Порівняно вбога джерельна база та ідеологічна заангажованість робить їх незадовільними для потреб науковців та широкого загалу читачів. Тим паче сама тема козацької революції була та й залишається актуальною як для Польщі, так і для нашої держави, адже вона стала переломною віхою в історії двох країн-сусідок.

3. Структура кожної з книжок така: ситуація перед битвою, концентрація обох армій в районі майбутніх боїв, сили сторін, безпосередньо сама битва (кілька фаз, здебільшого дві-три), її результати та висновки. Подібна структура є класичною формою опису воєнних дій, дозволяючи охопити всі важливі деталі дослідження. Потрібно також зважати на необхідність дотримання певних пропорцій: огляд ситуації перед збройним зіткненням та сили сторін не повинні залишати опис самої битви в тіні, оскільки це руйнує форму й головну ідею дослідження. Іноді автори (особливо в «Збаражі 1649 р.») відходили від зазначеного принципу, лишаючи перед читачем багато недомовок і знаків питань. Утім, для істориків-

початківців, які цікавляться військовою історією, ці книжки можуть дати чітке уявлення про те, як пишуться роботи подібної тематики.

4. Кожна з книжок містить доволі великий список як джерел (опублікованих й неопублікованих), так і літератури, що згодиться історичу, який цікавиться або професійно займається даною проблематикою. Варто зауважити, що більшість джерел була залишена саме польською стороною, що не може не вносити певний дисбаланс в освітлення тогочасних подій.

5. На жаль, авторам рецензованих робіт не вдалося уникнути певних гіперболізацій. Здебільшого це пояснюється необдуманим цитуванням авторів XVII ст., які, будучи поляками, шукали причини власних поразок переважно у неймовірній кількості ворогів (козаків і татар) й при найменшій нагоді підносили власні звитяги до неймовірних висот. Гадаю, варто зваженіше оцінювати кількість козацько-татарського війська під Збаражем, не довіряючи цифрам у півмільйона осіб та фразам «вкрили все поле трупом», «гори забитих» тощо. Ми повинні пам'ятати, що сучасники тих подій були дітьми своєї епохи й не могли писати інакше, а це значить, що їхні свідчення треба ретельно перевіряти іншими тогочасними повідомленнями, листами, звітами тощо.

6. Головним здобутком рецензованої літератури є саме відхід від емоційного підходу до дражливих питань козацької революції та спроба професійного осмислення тих далеких подій. Залишається сподіватися, що українська історіографія не стоятиме осторонь й також дасть гідну оцінку не лише політичним і соціальним аспектам Хмельниччини, але й військовим кампаніям тих буремних років.